

CULEMBORGSE 'VOETNOTEN'

Anno 1950

Historisch halfjaarbericht 2000-23-24

Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden

Redactioneel

Afbeelding omslag: de Binnenpoort in 1950.

FOTO: J.M. VAN GASTEREN

Culemborgse Voetnoten, Nummer 23-24

ISSN: 0929-1334 december 2000

Een uitgave van 'Het Genootschap

A.W.K. Voet van Oudheusden'

Opgericht 14 oktober 1937

Redactie

Y.E. Jakobs-Lommers, J.W.M. Kok,

H.L.F. Lagers, W.R.A. Luderer,

R.H.C. van Maanen

Redactieadres

Mw. Y.E. Jakobs-Lommers,

Kattenstraat 10

4101 BM Culemborg

Uw bijdragen kunt u toesturen aan het

redactieadres, bij voorkeur op diskette.

Illustratie-suggesties zijn zeer welkom.

Vormgeving

Hans Bassa

Drukwerk

Jacobs Repro, Culemborg

Secretariaat Vereniging

C. v.d. Meer, Bereklauw 1

4102 KZ Culemborg

Girorekening

50 23 582 ten name van 'Het Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden'

De contributie bedraagt €25,- per jaar.

Een (vrijwillige) extra bijdrage stelt het bestuur bijzonder op prijs.

ROND de jaarwisseling 1999-2000 werd er in kranten, tijdschriften en televisieprogramma's veel aandacht besteed aan gebeurtenissen tussen het jaar 1000 en het jaar 2000. Hoewel het nieuwe millennium pas in 2001 begint, had het getal 2000 voor velen een bijna magische klank. Dit is ook de reden dat ons genootschap in dit bijzondere jaar extra aandacht wil besteden aan een periode uit de geschiedenis van Culemborg. We gaan niet ver terug in de tijd: slechts 50 jaar.

Velen van u hebben het jaar bewust of onbewust meegemaakt. Is er veel veranderd in 50 jaar? Een aantal facetten van de samenleving in 1950 wordt belicht en zal u hierop een antwoord geven. Door middel van interviews, krantenartikelen en foto's hebben we geprobeerd een beeld te geven van het leven in Culemborg anno 1950. De onderwerpen die we hebben gekozen, betreffen onder meer: politiek, huisvesting, onderwijs, religie, cultuur en sport.

Bestuur en redactie hopen dat zowel de themamiddag van 28 november jongstleden als deze 'Voetnoot' u een goed beeld geven van het recente verleden van Culemborg.

YVONNE JAKOBS

In 1950 is onze stad veel kleiner dan nu. Culemborg telt iets meer dan 11.000 inwoners. Daarom is de raad ook kleiner dan nu, slechts vijftien leden. Die raad zit echter zonder zijn officiële voorzitter, de burgemeester. De heer Y. Kestra, sinds 1926 burgemeester van onze stad, is al enige tijd ziek thuis. Als we de verslagen van de raadsvergaderingen erop na slaan, zien we dat waarnemend burgemeester A. Schouten in december 1947 aan de raad meldt dat de burgemeester ziek is. In 1948 zit hij slechts een deel van de raadsvergaderingen voor en in 1949 lezen we slechts in een raadsverslag dat hij aanwezig is. Burgemeester Kestra dient tenslotte zijn ontslag in: in februari 1950 deelt hij in een brief aan de raad mee dat hij bij Koninklijk Besluit met ingang van 15 februari is ontslagen. Hij schrijft verder dat het vragen van het ontslag hem zwaar is gevallen. Hij dankt de raadsleden en medewerkers van de gemeente voor hun medewerking en het spijt hem dat zijn gezondheidstoestand het hem niet toelaat zelf in de vergadering te verschijnen. Waarnemend burgemeester Schouten roemt zijn enthousiasme en inzet, waardoor de oude wallen om onze stad werden omgevormd tot plantsoenen en het aanzien van de stad werd verhoogd. Hij zorgde voor woningbouw en zette zich in de dertiger jaren in voor de werklozen. Ook gaf hij de aanzet tot de omvangrijke restauratie van ons stadhuis in de veertiger jaren. De nestor van de raad, de heer Ten Berge, spreekt woorden van dankbaarheid. Later in het jaar is de gezondheidstoestand van de oud-burgemeester kennelijk wat verbeterd. In juni wordt in besloten kring toch nog afscheid van hem genomen.

Het duurt dan tot eind november voor een telegram van de Commissaris van de Koningin bericht dat de heer H.A.J.M. van Koningsbruggen, burgemeester van Harmelen en Veldhuizen, per 16 december is benoemd tot de nieuwe burgervader. Muziek minnend, sociaal voelend en een zeer kundig magistraat, kopt de Culemborgse Courant enige dagen later over hem. Ongeveer twee weken later, op een ouderwetse winterdag, er ligt sneeuw en de sloten zijn dichtgevroren, wordt hij geïnstalleerd. Hij wordt opgehaald bij de Bradaal, waar Rijksweg 26 aansloot op de Rietveldse weg. Bij de Prijsseweg staan ruiters klaar om hem te begeleiden naar het stadhuis en na de installatie defileren de plaatselijke verenigingen voor hem.

Natuurlijk worden in de raadsvergadering over en weer woorden van waardering en verwachting uitgesproken. Waarnemend burgemeester Schouten, wiens naam nu nog voortleeft in de Wethouder Schoutenweg, krijgt een koninklijke onderscheiding. Van Koningsbruggen is burgemeester van onze stad geweest tot zijn overlijden in 1966.

Terug nu naar onze gemeenteraad. In 1949 waren er verkiezingen geweest. De KVP en de PvdA waren met respectievelijk zes en vier zetels als grootste partijen uit de bus gekomen. Daarnaast waren er nog twee zetels voor een combinatie van Christelijke partijen, twee voor de VVD en onze raad telde zowaar ook een lid van de CPN.

Je zou dus verwachten dat KVP en PvdA beide een wethouder zouden leveren. Niets is minder waar. In de vergadering waarin de wethouders gekozen worden, zegt de heer Nijhof (PvdA) dat er een neiging bestaat om de bestaande toestand, waarbij de PvdA geen wethouderszetel heeft, te continueren. Hij is het hier niet mee eens. Om verschillende redenen moet die partij nu een wethouderszetel krijgen. De PvdA is immers de op een na grootste partij in de raad, de democratische opvattingen in ons land eisen het ook. Het allerbelangrijkste is echter dat de partij de arbeider vertegenwoordigt die nu Europa mee moet opbouwen. Hij doet dan ook een beroep op de KVP om samen een vooruitstrevend dagelijks bestuur te vormen. De KVP doet echter niet mee: de heer Jägers (KVP) en de heer Schouten (VVD) worden benoemd. Omdat burgemeester Keestra ziek is, staat op deze raadsagenda ook het voorstel een waarnemend wethouder te benoemen, zodat het dagelijks bestuur uit drie leden bestaat. De heer Nijhof vindt het een ongewenste toestand dat de burgemeester zo lang vervangen wordt en vreest dat dit nu nog langer gaat duren. Verder verwacht hij dat ook nu geen PvdA-er gekozen zal worden. Daarom probeert hij dit punt van de agenda afgevoerd te krijgen. Dat lukt echter niet, waarna de PvdA-fractie de vergadering verlaat. De heer Van Vliet (KVP) wordt vervolgens benoemd tot waarnemend wethouder. In de raadsvergadering van 26 oktober 1950 blijkt overigens dat de heer Van Vliet ontslag heeft genomen vanwege zijn vertrek naar Utrecht. De heer P.J. de Korte volgt hem in december in de raad op. In de wethoudersvacature wordt niet meer voorzien: inmiddels is de nieuwe burgemeester bekend.

Wanneer in februari 1950 de begroting van dat jaar wordt behandeld, komt de heer Nijhof tijdens de algemene beschouwingen uitgebreid op deze gebeurtenissen terug. Hij heeft waardering voor het werk dat verzet is en voor de plaatsvervangend burgemeester en zijn medewerkers. Maar hij constateert ook dat er geen vaste hand is. Daardoor hebben burgers en gemeenteraadsleden aanvankelijk het gevoel dat ze op het gemeentehuis goed geholpen zullen worden, maar uiteindelijk worden ze met een kluitje in het riet gestuurd.

In deze vergadering blijkt tevens dat de Koude Oorlog in volle hevigheid is losgebarsten en zijn sporen ook nalaat in de vergaderingen van onze gemeente-

Waarnemend
burgemeester A. Schouten.

raad. De heer Engelsman (CPN) vraagt zich af hoe vaak hem al het woord zou zijn ontnomen indien hij hetzelfde als de heer Nijhof zou hebben gezegd. Ook vindt hij dat burgemeester Keestra aan de kant van de reactie gestaan heeft. De heer Ten Berge (KVP) reageert hierop door op te merken dat er jammer genoeg nog zoveel mensen op de communisten hebben gestemd. Hij vindt hen domme mensen, zeker nu we hebben gezien dat communisme onder meer beperking van de persvrijheid met zich meebrengt. Hij hoopt dan ook dat er bij de volgende verkiezingen geen communisten meer worden gekozen.

Overigens zijn deze algemene beschouwingen aanzienlijk minder omvangrijk dan tegenwoordig. Dat geldt trouwens ook voor de begroting. In 1950 was er voor de exploitatie 1,6 miljoen begroot, waar we voor 2000 een begroting zien van 103,5 miljoen gulden. Dat is ongeveer vierenzestig keer zoveel.

In deze vergadering werd ook over de straatverlichting gesproken. In 1949 is voor het eerst in onze gemeente een deel van de bestaande gasverlichting vervangen door elektrische verlichting. De raad adviseert deze snel uit te breiden en noemt daarbij speciaal de Stationssingel, de Stationsweg en de Triosingel, dit vanwege het verkeer van en naar het station. Ook constateert hij dat de verlichting onder de Binnenpoort niet in orde is. De heer Engelsman vraagt de vrijgekomen lantaarns in te zetten voor plekken waar de verlichting nog hopeloos is, zoals de J.B. van de Hamstraat en Achter de Vismarkt. Het college deelt mee dat al aan de uitbreiding van de elektrische verlichting gewerkt wordt.

Op de ingebruikname van de elektrische straatverlichting in 1949 komt de heer Nijhof tijdens de algemene beschouwingen nog terug. In een uiteenzetting over democratie noemt hij het ondemocratisch dat slechts een bevoorrecht deel van de inwoners bij deze gelegenheid was uitgenodigd. Hij stelt voor in het vervolg op de uitnodiging te zetten: 'auto of sleet meebrengen gewenst'. Op die

Culemborg in cijfers

	1950	2000
Begroting gewone dienst	f 1.626.833,54	f 103.500.000,-
Begroting kapitaaldienst	f 669.656,09	f 11.100.000,-
Bevolking	11037	24768
Aantal raadsleden	15	19
Aantal medewerkers gemeente	71	Ong. 193

Gemeenteraad in 1950

Y. Keestra (tot 15-02-1950)	Burgemeester	
H.A.J.M. van Koningsbruggen (m.i.v. 16-12-1950)	Waarnemend burgemeester	VVD
Jägers, J.C.	Wethouder	KVP
Vliet, C. van	Waarnemend wethouder	KVP
Opgevolgd door: Korte, P.J. de	Raadslid	
Berge, H.J. ten	Raadslid	KVP
Vollmuller, A.	Raadslid	KVP
Albersen, J.	Raadslid	KVP
Poort, W.H.C.	Raadslid	KVP
Wiggelinkhuizen, J.E.	Raadslid	AR
Vuren, H. van	Raadslid	CHU
Engelsman, C.	Raadslid	CPN
Dubbeldam, C.	Raadslid	VVD
Jager-van Ewijk, G. de	Raadslid	PvdA
Dresselhuijs, C.W.	Raadslid	PvdA
Kerkhof, A.J.	Raadslid	PvdA
Nijhof, C.H.J.	Raadslid	PvdA
Urk, A. van	Gemeentesecretaris	

manier blijven de nietsbezitters wel weg en hoeven niet achteraan te staan zoals nu gebeurd is.

Onze stad breidt zich verder uit. Achter de Poort worden duplexwoningen opgeleverd en de straten waaraan deze staan, moeten een naam hebben. Begin februari stelt het college de raad voor de volgende straatnamen toe te kennen: De Uphof, Weeshuisstraat, Theodorus Zasstraat, Arnoud Faastraat, Roelof de Manstraat, Pieter Walbeekstraat, Anthonie van Diemenstraat en Randweg. B&W licht het voorstel als volgt toe: De Uphof is een naam die in de volksmond wordt gebruikt voor het land in die omgeving. De Weeshuisstraat krijgt zijn naam omdat dat land afkomstig is van het Elisabeth-weeshuis. De personen waarnaar de straten vernoemd worden, hebben allen iets gedaan in Zuid-Afrika of in het voormalige Nederlands Oost-Indië, het huidige Indonesië. De Anthonie van Diemenstraat bestond al. Er was echter een weg parallel aan deze weg aangelegd en die kreeg nu ook deze naam. Verder kreeg de raad de volgende wijzigingsvoorstellen: Dr. Hockelaan in Dr. Hockesingel, Koningin Wilhelminadreef in Lange Dreef, Korte Achterweg in Bakelbos, een deel van de Stationsweg in Stationssingel en de Korte Nieuwstraat in Vingerhoed. De namen De Uphof, Weeshuisstraat en Vingerhoed werden niet overgenomen. Enige jaren later zien we dat de raad de naam De Uphof alsnog toekent en dat de naam Pieter Walbeekstraat wordt gewijzigd in Jacob van Opdorpstraat. Wel besloot de raad, op aandringen van de heer Dresselhuys en op voorstel van de heren Dubbeldam en Van Vliet, de Oranje Nassaudreef te vernoemen in Koningin Wilhelminadreef (die later weer is vernoemd in Wilhelminadreef).

De afvoer van allerlei soorten afval is ook een taak van de gemeente. Veel huizen hadden nog geen watercloset, maar beschikten over een toilet waarbij de bewoners hun behoefte deden in een ton: het tonnenstelsel. Deze werden twee maal per week opgehaald. In april besluit de raad over te gaan tot de aanschaf van een gecombineerde vuilnis-, vracht- en faecaliëauto. Een auto waarmee je vracht kon vervoeren, was handig, want nu moest men nog vaak dat vervoer uitbesteden. Dat was nog gebeurd in de raadsvergadering van februari, waarin het rij- en voerwerk voor het hele jaar werd toegewezen aan J.A.C. en W.A.C. van Vuuren. Een enkel raadslid vroeg zich af of de wagen niet wat klein was. Dat was wel zo, maar de breedte van de straten liet een grotere auto niet toe.

De aanschaf van deze auto leverde trouwens nog een leuk artikel op in de Culemborgse Courant van 31 maart 1950. De tonnenwagen zou verdwijnen en daarvoor in de plaats zou een zeer moderne wagen komen. Daarin werden de tonnen direct gelegegd en gereinigd, waarna ze direct weer terug geplaatst konden worden in de huizen. De vaste bestanddelen werden direct in de wagen dooreengekneed en gescheiden van de giet. Deze kon dan eventueel direct over het land

uitgespreid worden. 's Zaterdags, let op de datum, zou men deze wagen kunnen bewonderen. Ik heb niet kunnen vinden hoeveel mensen op deze uitnodiging afgekomen zijn.

De tonnen werden destijds gelegeerd en schoon gemaakt op de gemeentelijke mestvaalt aan de Otto van Reesweg. Door de uitbreiding van onze stad in dit gebied kon die vaalt daar natuurlijk niet blijven. Daarom besluit de gemeente eind 1949 deze te verplaatsen naar de Beesdseweg op de plaats waar ook nu nog een opslagplaats van de gemeente is.

De gemeente is ook met een rioleringsplan bezig. In de z.g. brief ten geleide van de ontwerpen van de begroting schrijft het college dat de voorbereiding van het plan in een vergevorderd stadium verkeert. Tegen het eind van het jaar besluit de raad tot aanleg van een riolering en een rioolzuiveringsinstallatie. Hij voteert daarvoor een bedrag van 1,1 miljoen gulden en stelt tenslotte vast zonodig een belasting in te zullen stellen om de kosten te dekken. In januari 1951 moet burgemeester Van Koningsbruggen echter meedelen dat dit plan hoogstwaarschijnlijk geen doorgang zal vinden. Het rijk vindt namelijk dat de hoogst mogelijke soberheid betracht moet worden.

Naast deze mest was er ook nog straatmest. Ongetwijfeld is dit een mengsel van straatvuil en mest. We moeten niet vergeten dat in die tijd ook nog veel paarden als trekkracht gebruikt werden en die lieten hun behoefte gewoon op straat vallen. Tot drie maal toe kunnen de Culemborgse burgers in 1950 straatmest kopen in de raadselder 'ingang waag'.

In 1950 deden we ook al aan gescheiden inzameling van afval. Tot tweemaal toe publiceert de gemeente dat aardappelschillen en afval van groente aan de van gemeenteweg aangewezen ophaler, de heer H. Verbaast, moet worden meegegeven. Het is verboden deze zaken aan een ander mee te geven of in de vuilnisemmer te stoppen. Ook is het verboden bij dit groenafval huisvuil, haardas of scherpe voorwerpen te doen. Het afval werd immers aan de beesten gevoerd en ook die lusten dergelijke zaken niet.

De huisvesting van het gemeentelijk apparaat was in dit jaar goed op orde. In 1949 was het oude stadhuis na een grondige restauratie en uitbreiding weer officieel in gebruik genomen. B&W verwacht dat een waardig gebouw het stadsbestuur gedurende vele jaren ten dienste zal staan. Aan de Moltenwal is een brandweergarage voltooid en men is op dezelfde plaats bezig met de bouw van een garage voor Gemeentewerken met daarboven twee woningen. Deze nieuwbouw is eind zestiger jaren alweer gesloopt in het kader van de verkeersproblematiek en de daarvoor noodzakelijk geworden doorbraken. De gebouwen stonden ongeveer op de plaats waar nu Het Jach is. Overigens werd in 1950 die verkeersproblematiek al gevoeld en genoemd: 'onder de Binnenpoort en op de Vier Hoeken is het levensgevaarlijk', schrijft de Culemborgse Courant in januari. De gemeente denkt aan een door-

Burgemeester H.A.J.M.
van Koningsbruggen.

Bronnen
· Archief gemeente
Culemborg
· Culemborgse Courant
(Regionaal Archief
Rivierenland)

braak van de Markt naar de Oostersingel en van de Herenstraat naar de Westersingel. De raad vaardigde een bouwverbod uit voor die plaatsen waar men van plan was de doorbraken uit te gaan voeren. We kunnen nu nog zien wat van deze plannen is terechtgekomen.

Tenslotte nog even de medewerkers van de gemeentelijke overheid. De gemeente had ongeveer 120 mensen in dienst. Daarbij waren ook de leden van het politiekorps en de onderwijzers en leraren aan de openbare scholen. Inmiddels zijn die door allerlei veranderingen niet meer in dienst van de gemeente. Tellen wij deze voor 1950 niet mee, dan had de gemeente slechts 71 medewerkers in dienst. Momenteel zijn dit er 190 en die zijn niet eens allemaal in een full-time dienstverband. Waar de gemeente dus meer dan twee keer zo groot is geworden en iedereen minder is gaan werken, heeft het aantal medewerkers daar geen gelijke tred mee gehouden.

Die medewerkers vierden ook in 1950 jubilea of vertrokken. Zo lezen we dat de heer A. Mentink dertig jaar in dienst van de gemeente was. We nemen afscheid van Piet van de Ham, die als elfjarige op de tonnenwagen (toen nog in particuliere handen) was begonnen. Na een dienstverband van vijftig jaar gaat hij met pensioen en krijgt een horloge van zijn werkgever. Ook H. Siben, elf jaar in losse dienst van de gemeente, vertrekt naar elders.

TH. VAN KESSEL

Het woningvraagstuk

'De zorg voor de huisvesting is één van de belangrijkste problemen, zo niet het belangrijkste, dat nog steeds om oplossing vraagt. Onze samenleving staat en valt in vele opzichten met een juiste behartiging van de volkshuisvesting. Lukt 't niet 't woningvraagstuk op te lossen, dan zullen de geestelijk-zedelijke gevaren steeds toenemen. De ontsporing van vele burgers is daarvan een aangrijpend voorbeeld.'

Met deze alarmerende alinea begint het jaarverslag oktober 1949 – oktober 1950 van de Woningadviescommissie te Culemborg. Voor het goede begrip even wat cijfers, eveneens afkomstig uit genoemd jaarverslag. Op 1 oktober 1950 telt Culemborg 11.184 zielen. Er is een woningvoorraad van 2592 bewoonde woningen. Er is sprake van 190 gevallen van gedwongen samenwoning van gezinnen en er zijn 107 nog bewoonde krotwoningen. De woningvermeerdering blijft ver achter

Bejaardenwoningen in de Binnenmolenstraat: het Elisabeth Gasthuis of Oudemannenluis.

bij de bevolkingstoename: in 1950 zijn er 26 woningen bijgekomen tegen 157 personen. Bij een gemiddelde bewoning van vier personen per huis hadden dat minstens 44 woningen moeten zijn. Het aantal woningaanvragen bedroeg in 1950 338.

In de begrotingsbehandeling van 1950 wordt gesproken van toewijzing van een contingent van 'waarschijnlijk' 100 woningen. Dat wil niet zeggen dat zo'n contingent dan ook in één jaar gereed is voor bewoning.

In de periode na de oorlog ontstaan er twee nieuwe woningbouwverenigingen in Culemborg. Opgericht worden de katholieke woningbouwvereniging Dr. Poels en daarna de algemene woningbouwvereniging de ACWV. Omdat er maar twee woningbouwverenigingen zijn toegestaan als 'toegelaten instelling', moest eerst de bouwvereniging de Lelie, die een slapend bestaan leidde, worden opgeheven. De woningen werden door de gemeente overgenomen 'in afwachting van nadere maatregelen m.b.t. achterstallig onderhoud'. Dit achterstallig onderhoud zou het Lelie-complex 50 jaar lang blijven achtervolgen.

De toenmalige fractievoorzitter en later wethouder voor de KVP, Jo Jägers, heeft de Dr. Poels 'uit de klei getrokken', aldus de voorzitter van het eerste uur, de heer M.H. van Blokland, 'met de hulp van Frans Andriessen, de zoon van KVP-voorman A.W. Andriessen, en Frans van der Gun. Het moest een echte katholieke woningbouwvereniging worden met goede katholieken in het bestuur en een priester als adviseur'.

De oprichting van de ACWV werd sterk aangemoedigd door gemeentesecretaris Van Urk, zelf van christelijke huize, zo vertelde ons mevrouw G. de Jager-van Ewijk. Zij was in die tijd raadslid voor de PvdA en werd tevens bestuurslid van de ACWV, die onder voorzitterschap kwam te staan van de heer C.H.J. Nijhof, eveneens

De Kolfbaan tegenover
de Westersingel.

De Binnemolenstraat.

raadslid voor de PvdA. In die tijd was het zeer wel mogelijk om èn raadslid èn bestuurslid van een woningbouwvereniging te zijn. Dat zou nu niet meer kunnen. De beide woningbouwverenigingen waren beslist geen goede maatjes, maar die scheidslijn liep niet door in het raadswerk, aldus mevrouw De Jager. De ACWV kreeg de huizen en het geld van de opgeheven woningbouwvereniging de Lelie.

Om te kunnen bouwen, moesten de woningbouwverenigingen grond en contingenten hebben. Daarover werd flink gesteggeld met de gemeente. De Woningadviescommissie klaagt in haar jaarverslag over de traagheid van besluitvorming van het College over de definitieve bestemming van de beschikbare bouwvolumes. Er ligt wel een termijn van ruim anderhalf jaar tussen het bekend worden van het volume en het betrekken van de gebouwde woningen. Dit geldt overigens niet alleen voor de gemeentewoningen, maar ook voor de particuliere huizen. In verband met de grote nood pleit de commissie voor een versnelling van het nieuwbouwtempo.

Dr. Poels begon met de bouw van 43 woningen op de Hoge Akker in Achter de Poort, de gemeente bouwde op het Sint Nicolaasplantsoen. De ACWV zette haar eerste nieuwbouwcontingent op de Blaasbalg, op de plek van de gemeentelijke mestput, de 'strontkeet'. Dat werd een bittere ervaring. De architect stoorde zich niet aan de wettelijke voorschriften. In plaats van paalfundering gebruikte hij

De Triosingel.

De Mariabuur, gelegen
achter de Prijsstraat/
Westerväl.

plaatfundering, de ondergrond in aanmerking nemend een wel erg ongelukkige keuze. Eén zo'n funderingsplaat is inderdaad gebroken terwijl het huis al bewoond was. Een ramp voor het bestuur van de ACWV.

De toewijzing van de woningen vond plaats volgens de verdeelsleutel 20% voor eigen leden (later 30%, waarvan 10% geregistreerde woningzoekenden) en de rest via de gemeente. De gemeente had daarvoor de WAC, de Woningadviescommissie, in het leven geroepen, in 1950 onder voorzitterschap van de heer J.E. Wiggelinkhuizen.

In het al eerder genoemde jaarverslag wordt veel aandacht besteed aan de gedwongen samenwoningen. Ik citeer nogmaals: *'Als ergens het egoïsme van de mens zich openbaart, dan is het wel m.b.t. het woonruimtevragestuk. Vooral de kwestie van samenwoning, hoezeer gewettigd, is en blijft een penitentie, zowel voor hen die ruimte beschikbaar moeten stellen als voor hen, die de ruimte ontvangen. Aan beiden worden psychologisch hoge eisen gesteld'*. Het viel ook echt niet mee. De badcel, als die er al was, werd tot keukentje voor het inwonende gezin en *'soms woonden er wel 10-12 mensen in één huisje, het gaf altijd ruzie en armoede'*, aldus de heer J. Kerkhof, die behalve raadslid voor de PvdA ook verzekeringsagent was en dientengevolge bij veel mensen langs de deur kwam om de premie op te halen. Hij zag met eigen ogen tot welke misère die inwoning kon leiden.

Niet alleen de verzekeringspremie, maar ook de huur werd wekelijks opgehaald. Bijna niemand beschikte in die tijd al over een bankrekening. Maandag was de grote ophaaldag!

Voor Dr. Poels werd de weekhuur geïncasseerd door de heer Jo Vermeulen. Daarnaast was hij zeven dagen in de week kosten van de R.K. Barbarakerk. Langzaam breidde zijn incasseerderstaak zich ook uit naar het innen van de huur voor de andere huiseigenaren en tenslotte incasseerde hij voor 3000 woningen de huur.

Uit de gesprekken met woningbouwverenigingsbestuurders en raadsleden en op grond van het jaarverslag van de WAC kunnen we concluderen dat er in 1950 beslist sprake was van een penibele huisvestingssituatie. In de begrotingsbehandeling werd opgemerkt dat *'er in Culemborg toch - 100 woningen per jaar gebouwd moeten worden, willen we omstreeks 1960 uit de misère zijn'*. De bevolkingsopbouw en de zich wijzigende woonwensen hebben er echter aan bijgedragen dat in 1960 nog steeds sprake was van een zeer grote woningbehoefte. De grote misère was misschien voorbij, maar er werd nog steeds gesproken van woningnood.

In diezelfde begrotingsbehandeling werd overigens nog het opvallende voorstel gedaan tot het bouwen van een beperkt aantal bejaardenwoningen, een 'proef van acht stuks. De nog in leven zijnde raadsleden van toen, mevrouw De Jager-van Ewijk en de heer Kerkhof, wonen nu in twee van de vele huidige bejaardenwoningen. Hun besluit tot deze proef getuigde van een vooruitziende blik!

MINKE WIJKMANS-YNTEMA

1950. Een rustig jaar voor de Culemborgse Barbaraparochie. Zeker als je de archivalia erop na slaat. De kerk bevond zich in die tijd in de nadagen van het z.g. Rijke Roomse Leven. Toch waren hier en daar al enkele haarscheurtjes te ontdekken in het Roomse Bastion. De eerste steen, in de rimpelloze vijver van het katholicisme, zou door niemand minder dan paus Johannes XXIII worden geworpen, door het uitroepen van het Tweede Vaticaans Concilie. Dit concilie begon in 1963. Vanaf dat moment volgde de ene verandering na de andere. Er zijn nogal wat katholieken geweest in die tijd, die het spoor volkomen bijster waren. Wat eerst niet mocht, kon nu wel. Het is de tijd waarin de populaire bisschop van 's-Hertogenbosch, monseigneur Bekkers, van zich deed spreken, vanwege zijn televisietoespraken waarin hij op een bevrijdende toon sprak over gezinsplanning en het eigen geweten van het katholieke volksdeel.

Het 'Rijke Roomse leven'

Deze periode in de kerkgeschiedenis begon ongeveer in het begin van de 20ste eeuw. Eindelijk was het de katholieke kerk gelukt zich te ontworstelen aan de gevolgen van de reformatie. Weliswaar had de omwenteling in 1796 een einde gemaakt aan het achterstellen van katholieken, maar toch zou het nog ruim een eeuw duren eer de katholieken zich volledig geëmancipeerd voelden. In Culemborg was de tegenstelling tussen protestanten en katholieken gedurende de negentiende eeuw groter dan in de meeste andere Nederlandse plaatsen. Wij hadden dit te danken aan de twee uit het zuiden afkomstige Jezuiten, pater De Hasque en pater Wolff, die na hun komst in Culemborg in 1816 behoorlijk van leer trokken tegen de plaatselijke protestanten, waardoor de polarisatie juist toenam. Toch is het in Culemborg uiteindelijk net zo gegaan als elders. In heel Nederland werkten de katholieken na het herstel van de bisschoppelijke hiërarchie in 1853 aan hun zelfbewustzijn. Overal in den lande verrezen kolossale kerkgebouwen in neogotische stijl. Het katholieke verenigingsleven bloeide op. Deze verenigingen

Het interieur van de
R.K. Sint Barbarakerk.

hadden allemaal een geestelijk adviseur, in de persoon van een van de vele parochiepriesters. Er kwamen katholieke scholen en zorginstellingen. Ook in de politiek kregen katholieken meer stem. De kerk had overal antwoord op. Men hoefde niet zich niet druk te maken over het eigen geweten, want dat deed de kerk! Omtrent gezinsplanning bestond geen twijfel: het katholieke volksdeel moest groter worden, mede daarom waren alle vormen van geboortebeperving taboe. De geestelijkheid propageerde het grote katholieke gezin. Als een jonge moeder niet snel genoeg opnieuw zwanger werd, kwam de pastoor of de kapelaan informeren naar de reden hiervoor. Veel mensen hebben veel verdriet gehad om deze gang van zaken.

Er werd bedreigd met hel en verdoemenis als men zich niet aan de kerkelijke voorschriften hield. Voor de meeste mensen was dit geen probleem, want het loon zou hoog zijn als je na je dood in de hemel zou komen, en daar deed men het voor. De kerk had niet alleen haar bedenkelijke kanten. Zij

kon goed 'vieren'. Alle kerkelijke feesten werd veel luister bijgezet. Veel bloemen, prachtige muziek, welriekende wierook, schitterende gewaden en gloedvolle preken waren de vaste ingrediënten voor dergelijke gelegenheden. Als katholieke verenigingen of instellingen gingen potverteren, kwamen de lekkerste sigaren en eten en drinken op tafel. De kerk zorgde ook goed voor haar armen. Elke parochie had een z.g. armbestuur en een Vincentiusvereniging. Deze hielden zich bezig met de armenzorg.

De hierboven geschetste situatie gold ook voor katholiek Culemborg in 1950. De Barbarakerk aan de markt zat elke zondag goed vol. Er waren vier missen. Eén daarvan was de hoogmis. Deze viering werd met koorzang opgeluisterd. Op de weekdays waren er drie missen. De schooljeugd werd aangespoord de dagelijkse schoolmis te bezoeken. Op school werd door de onderwijzers precies bijgehouden

wie in de schoolmis aanwezig was geweest. Kinderen deden hun eerste Heilige Communie als ze zeven jaar waren. Doorgaans werden ze door hun ouders in het nieuw gestoken, de meisjes steevast als bruidjes. Kinderen die op het punt stonden de lagere school te verlaten, deden dan hun 'plechtige H. Communie' ofwel de vernieuwing van de doopbeloften. Ook was er op sommige weekdays een zogenaamd 'Lof'. Dit waren korte gezongen diensten, waarin het Allerheiligste (de hostie) werd uitgesteld en aanbeden. In Culemborg was de jaarlijkse sacramentsprocessie een begrip. Deze processie vond plaats op de zondag na sacramentsdag. In een lange rij trok men de kloostertuin in. Paters, misdienaars, z.g. bruidjes, koorzangers, leden van katholieke verenigingen liepen allemaal mee. De hoofdcelebrant liep onder een baldakijn, die door vier mannen werd gedragen. Hij droeg de monstrans met daarin de hostie, die in de kloostertuin zou worden uitgesteld en aanbeden. Na de processie trokken de priesters zich gewoonlijk terug in de pastorie voor een uitstekend maal.

Van een goede katholiek werd verwacht dat hij of zij alle zondagen naar de kerk ging (de z.g. zondagsplicht); ook diende men regelmatig ter communie te gaan. Dit was eenmaal per jaar verplicht en wel in de paastijd. Ook biechten werd sterk gepropageerd. In die jaren waren er in de Barbarakerk zes biechtstoelen, die wekelijks druk bezocht werden. Het bekennen van je zonden en de daaropvolgende absolutie door de priester had een bevrijdende uitwerking op de biechteling.

De zes eerder genoemde biechtstoelen waren nodig omdat er in 1950 zes parochiepriesters (Augustijnen) waren. Dit convent bestond uit:

Pater Liphuijzen	prior en pastoor	34 jaar
Pater Van den Broek	kapelaan	44 jaar
Pater Hendriks	kapelaan	26 jaar
Pater Ruys	kapelaan	47 jaar
Pater Lijflander	kapelaan	47 jaar
Pater Snijders	assistent	69 jaar

De paters oefenden een groot aantal adviseurschappen uit. Dit hield in dat zij in de vele tientallen katholieke verenigingen en instellingen een behoorlijke vinger in de pap hadden.

PASTOOR LIPHUIJZEN kon niet goed aarden in Culemborg. Hij ging daarom regelmatig naar Utrecht, waar hij zich beter thuis voelde. Dit gebeurde zo vaak dat het gezegde in omloop kwam: 'Geen trein zonder Augustijn'. In 1952 vertrok hij overigens naar Witmarsum.

PATER VAN DEN BROEK is twee maal een aantal jaren in Culemborg geweest. Van 1944 tot 1955 was hij kapelaan en van 1967 tot 1977 was hij hier ouderenvastor. Hij was een graag geziene figuur. Tijdens de laatste oorlogswinter verzorgde

Het seminarie/studie-
centrum; links de
R.K. Barbarakerk.

pater Van den Broek vier maal per week een warme maaltijd voor ongeveer honderd kinderen.

Vele oudere Culemborgers kunnen zich PATER HENDRIKS nog wel herinneren. Hij was de bevlogen aalmoezenier van de verkennerij. Hij begeleidde de misdienaars en was tevens hoofdredacteur van de 'Barbaraklok'. Pater Hendriks is in 1969 uit het ambt getreden.

PATER RUYLS werd later vaste assistent in Geldermalsen. Hij was geen gemakkelijke man; dit kwam mede omdat hij gebukt ging onder het gevoel onwaardig te zijn om het priesterambt te bekleeden.

PATER LIJFLANDER was klein van gestalte, zelfs zo klein dat hij tijdens het Lof geen koorkap droeg maar een toog en superplie. Er is verder weinig bekend van deze geestelijke.

PATER SNIJDERS vervulde geen specifieke parochietaken, waarschijnlijk vanwege zijn leeftijd. Hij is bijna 20 jaar in Culemborg geweest en werd door jong en oud gerespecteerd.

Vier van deze zes geestelijken werden na hun overlijden in Culemborg begraven in het Augustijnengraf aan de Achterweg. Pater Lijflander werd echter in Overveen begraven en pater Hendriks, die in 1969 uittrad, is nog in leven.

De Barbarakerk

In 1950 werden er drie nieuwe klokken in gebruik genomen. Op initiatief van pastoor Doensen waren in 1948 al pogingen gedaan om aan nieuwe klokken te komen. De drie vorige klokken waren immers door de Duitsers gestolen in 1943. Pastoor Doensen heeft overigens meer grote werkzaamheden aan het kerkgebouw laten plaatsvinden. Het was in die tijd zo dat de pastoor zo veel macht had dat het kerkbestuur bijna alleen maar fungeerde als uitvoerder van de plannen, niet zo zeer als de bedenker ervan. In 1948 liet hij de kerk schilderen. In het priesterkoor verdween nu onherroepelijk de polychromie onder een gelige verflaag. Deze verflaag werd pas in 1992 overgeschilderd. De eerste geluidsinstallatie van de kerk dateert uit deze jaren. Je vraagt je onwillekeurig af hoe men zich vroeger verstaanbaar wist te maken in zo'n grote ruimte zonder geluidsversterking! In de periode van het Rijke Roomse Leven hoefde overigens niet alles letterlijk verstaanbaar te zijn, daar de dienst in het latijn werd voltrokken. Alleen de beide lezingen en de

preek werden in het nederlands gehouden; dit gebeurde vanaf de preekstoel. Hoewel de preekstoel een klankbord had, stond deze toch op een uiterst ongelukkige plaats, namelijk helemaal voorin tegen de zuidoostelijke vieringpijler. Parochianen die in het midden van het gebouw zaten of nog verder naar achteren, zullen waarschijnlijk nooit of met de grootste moeite de preek hebben kunnen aanhoren. Toch moet opgemerkt worden dat de toenmalige priesters tijdens hun opleiding behoorlijk werden getraind in het spreken in grote ruimtes.

Kloosters

Culemborg herbergde binnen haar veste een tweetal kloosters in 1950. Allereerst Mariakroon in de Ridderstraat, een pensioonaat voor (deftige) meisjes. Dit pensioonaat werd geleid door de zusters van de congregatie J.M.J. (Jezus, Maria en Jozef). Behalve de lagere meisjesschool hadden deze zusters ook de leiding over een ULO-school voor meisjes, een kleuterschool en de z.g. vakschool (kostuumnaaien en coupeuse).

Naast de pastorie in de Ridderstraat bevond zich het Augustijnenklooster OLV van Goede Raad. Dit klooster stond bij de Culemborgers beter bekend als het seminarie. In 1950 was het seminarie overigens al vijftien jaar gevestigd in Apeldoorn. De paters Augustijnen zochten een goede bestemming voor het (te) grote gebouw, dat ze in 1937 hadden betrokken. Op initiatief van ex-frater Kees Wubben werd in 1947 het Nederlands Studiecentrum opgericht. Dit instituut werd in het Augustijnenklooster gevestigd. Men kon hier schriftelijk onderwijs volgen. Het instituut genoot een goede reputatie. In 1971 fuseerde het studiecentrum met het Polytechnisch Bureau te Arnhem. Het gebouw was toen wederom te groot en uiteindelijk verlieten de Augustijnen in 1973 het gebouw.

BEN HOLTkamp

Protestantse kerken en protestants-christelijk onderwijs

Inleiding

De N.H. Barbarakerk.

De periode na de Tweede Wereldoorlog is ook in Culemborg een tijd van grote schaarste en wederopbouw geweest. De schaarste bleek o.a. uit het feit dat de PTT in 1947 geen materiaal had om een telefoon aan te leggen in de pastorie van de nieuwe gereformeerde predikant ds. J.G. Lensink. De verwarming op de scholen was een probleem en de kachels waren slecht; de kolen waren in 1947 nog 'op de bon' en schoolschriften waren dat nog steeds in 1949. Het bestuur van de christelijke scholen is dan ook erg blij met knotten 'halvendraads' garen dat nog getwijnd moet worden.

Het salaris van de kleuteronderwijzeres kwam niet voor subsidie in aanmerking, maar moest betaald worden uit ouderbijdragen. Dat had tot gevolg dat deze onderwijzeres voor honderd gulden per maand 85 kleuters bezig moest houden met schaarse materialen en met als enige assistente een meisje van 15 jaar, dat twintig gulden per maand verdiende. Deze salarissen werden vaak uit de zak van schoolbestuursleden betaald of aangevuld.

Verder lag aan de Wilhelminadreef de villa Sprokkelenburg van de familie Van Hoytema sinds mei 1940 (na een bombardement van de Duitsers) tot 1947 nog in puin. Deze villa speelt later in dit verhaal nog een belangrijke rol.

Maar de periode omstreeks 1950 is ook een tijd van veel daadkracht en visie. Men durfde grote risico's te nemen, vooral als het ging om de toekomst van de jeugd. Christelijk voortgezet onderwijs achtte men van wezenlijk belang voor de wederopbouw en de toekomst van ons land en daarvoor wilde men keihard werken en was men bereid tot grote offers.

De protestantse kerken in Culemborg

In de laatste oorlogsjaren was er tussen de kerken een verre gaande samenwerking ontstaan, die door de bittere tijden was opgelegd. Maar na de oorlog blijft daar

De Christelijke Fröbelschool: een klasje uit 1950 met juffrouw De Hoog.

niet veel van over. In de gereformeerde kerken ontstond in diezelfde tijd een felle strijd over verbond en doopkwesties die nu moeilijk uitgelegd kunnen worden aan buitenstaanders. Ondanks de oorlogstoestanden speelde deze kwestie al vanaf 1943 op de gereformeerde kerkeraad en eind 1945 scheidden zich 51 leden af. Voor deze vrijgemaakte kerk kocht de heer J.L. Wiggelinkhuizen van de joodse gemeente de synagoge, die kort daarop in gebruik werd genomen.

De Nederlands Hervormde Gemeente kreeg in 1947 een nieuwe rechtzinnige predikant: ds. J.A. de Vor. De scheiding tussen vrijzinnig en rechtzinnig was scherp, wat echter een goede verhouding tussen ds. De Vor en zijn vrijzinnige collega niet in de weg stond. De verhouding tussen de richtingen was echter wel zo kwetsbaar dat een advertentie om leerlingen voor de christelijke school te werven niet geplaatst kon worden in Hervormd Culemborg, want de vrijzinnigen waren voor openbaar onderwijs en een steeds groter deel van de rechtzinnigen voor christelijk onderwijs. Wel werkte ds. De Vor samen met een propagandacommissie om leerlingen voor de christelijke school te werven.

De gereformeerde kerk kreeg in 1947 een nieuwe predikant: ds. J.G. Lensink. Hij had kinderen in Zuid-Afrika. En als in 1952 in Culemborg een grootscheepse Jan van Riebeeckherdenking wordt gehouden, draagt de gereformeerde kerk een steentje bij, door in haar kerkgebouw aan de Ridderstraat een Zuidafrikaanse predikant te laten voorgaan.

Van de twee andere protestantse kerken in Culemborg, de christelijk-gereformeerde kerk (ook in de Ridderstraat) en de evangelisch-lutherse gemeente, weet ik uit deze tijd niets bijzonders te melden.

Een klas van de Scheffelschool. Links van het midden meester Van der Meer.

Het protestants-christelijk onderwijs omstreeks 1950

Nieuw schoolbestuur

Het christelijk onderwijs werd vóór de Tweede Wereldoorlog bijna uitsluitend door de gereformeerden gedragen en het bestuur bestond slechts uit gereformeerden. Al in de oorlog werd er echter een hervormd bestuurslid gekozen en de rechtzinnige predikant ds. Roubos betoonde zich een voorstander van christelijk onderwijs. Direct na de oorlog kwam er een nieuw en zeer daadkrachtig schoolbestuur met een evenwichtige verdeling tussen hervormden en gereformeerden. Het bestuur vond allereerst dat de basis van het christelijk onderwijs verbreed moest worden, en toen in 1946 het gereformeerde hoofd van de Scheffelschool met pensioen ging, benoemde het bestuur een hervormd hoofd. Het dagelijks bestuur werd gevormd door een prominent driemanschap, de heren K.M. Vink, A.C. van der Stroom en G.C. Scheffel.

Het Christelijk internaat
aan de Slotstraat.

De ULO

In 1948 diende het bestuur bij de gemeente een aanvraag in om een ULO-school te mogen stichten. Die aanvraag werd ondersteund door ouders uit Geldermalsen, Beusichem en Rijswijk, en omdat de aanvraag aan de voorwaarden voldeed, kwam er een goedkeuring af. Dit was niet naar genoege van het openbaar onderwijs, dat al een ULO had, temeer daar er ook nog een RK ULO gesticht werd; veel ouders wilden echter een christelijke ULO op grond van wat ze bij de doop van hun kinderen beloofd hadden.

Het hoofd van de ULO moest gereformeerd zijn. Uit een groot aantal sollicitanten benoemde het bestuur de heer L. de Klerk tot hoofd. Hij bezat een hele reeks akten (de hoofdakten, de lo-akten Frans, Duits en Engels, mo-Duits, mo-Boekhouden) en hij hoopte binnenkort ook nog het kandidaatsexamen wis- en natuurkunde te behalen aan de Technische Hogeschool te Delft.

Huisvesting van de ULO

De ULO begon in lokaliteiten van de Scheffelschool en de gereformeerde kerk. Toen de school groter werd, groeide het besef dat er naar een andere lokatie gezocht moest worden. De gemeente wees het schoolbestuur op de villa Sprokkelenburg, die sinds het Duitse bombardement van 1940 nog grotendeels in puin

De Koningin Juliana-
school aan de
Wilhelminadreef.

lag. Het bestuur kocht het gebouw van de familie Van Hoytema en liet het pand verbouwen. Het bestuur wist heel wat geld binnen te krijgen en investeerde ook persoonlijk in de verbouw. De school kreeg de naam Koningin Julianaschool voor christelijk ULO. Na de invoering van de mammoetwet werd in het gebouw de Koningin Julianaschool voor SBO/SVO gevestigd.

Plannen voor een christelijke HBS

De heer De Klerk had zeer vooruitstrevende ideeën over het onderwijs. Hij legde het bestuur het plan voor met de beste leerlingen van de ULO een topklas te vormen, om hen klaar te stomen voor een HBS-diploma. Toen de inspectie echter bezwaren maakte, rees het plan een christelijke HBS te stichten, maar het departement vond de basis voor een HBS te klein. Vervolgens kwam De Klerk met het voorstel een protestants-christelijk internaat op te richten. 'Dan maken we heel Nederland, Europa en de hele wereld tot achterland', zei hij toen.

Het schoolbestuur stelde zich enthousiast achter dit voorstel en besloot een internaat op te richten. Er werd een oproep gedaan en de eerste leerlingen meldden zich aan. Zij werden bij bestuursleden en de heer De Klerk ondergebracht en het bestuur besloot met een HBS-opleiding te starten. Het bestuur nam daarmee geweldige financiële risico's. Om de schoolvereniging niet met deze risico's te belasten, koos men voor het internaat een stichtingsvorm. Vele tienduizen-

den guldens werden bijeengebracht zonder enig onderpand en veel bestuursleden namen ook zelf grote geldelijke risico's. Het bestuur deed een bod op het pand 'Van Ledden Hulschebos' in de Slotstraat.

Mevrouw Van der Stroom vertelde later dat haar man in die tijd zich grote zorgen maakte of die koop wel door zou gaan. Hij was op de dag dat de beslissing zou vallen, naar Amsterdam geweest en werd betrokken bij een vrij ernstig verkeersongeval. Toen hij thuiskwam, vertelde zijn vrouw dat de koop van het internaatgebouw beklonken was en dat er bovendien een bouwvergunning afgekomen was voor een nieuwe technische school. Van der Stroom was ook voorzitter van het bestuur van de technische school. Bij al deze positieve berichten ontlaadde zich zijn spanning. Huilend liet hij zijn hoofd op de tafel zakken en snikte: 'Daarvoor zou ik me nu dood hebben laten rijden'.

In 1950 werd het internaatgebouw geopend met 40 leerlingen en met de heer H. Zweers als directeur.

De HBS van start

In 1952 ging de HBS van start. Tot directeur werd benoemd dr. P.J. Hoogteijling. Er was een voldoende aantal leerlingen en er waren voldoende bevoegde leraren, maar er was nog geen officiële erkenning. De leraren konden nog geen aanspraak maken op pensioen en men moest tot 1 januari op subsidie wachten. Ambtenaren op het ministerie vroegen bezorgd of er wel een garantiefonds van 100.000 gulden was; ze waren bang dat de zaak wel eens failliet zou kunnen gaan.

Toch ging de HBS in 1952 in het oude weeshuis met een B-opleiding van start. Toen de HBS ook met een A-afdeling begon, was er weer geen officiële erkenning. Die liet opnieuw lang op zich wachten. Maar toen in 1968 HBS en ULO fuseerden tot het Koningin Wilhelmina College, begon er een onstuimige groei. De leerlingen kwamen uit Culemborg en de verre omgeving. Het KWC was een tijd lang een van de grootste scholen van Nederland en een van de grootste werkgevers in Culemborg.

D. TEN BROEKE

Literatuur

- Broeke, D. ten, R. Kooistra en M. Sepers, *Een eeuw Christelijk Nationaal Onderwijs*.
- Broeke, D. ten, en B.A. Broerse, *100 jaar Gereformeerde Kerk Culemborg*.
- Broeke, D. ten, A.M. Schrijver, M. Sepers en M.A. Visser, *Honderdvijfentwintig jaar christelijk onderwijs in Culemborg*.
- Bouw, H., en M. Sepers, *Vaarwel oud Weeshuis*.
- Bongaerts M.C.M. e.a., *Culemborg '40-'45*.

De Culemborgse scholen en kerken

De Culemborgse scholen en kerken waren in 1950 nog bijna allemaal binnen de grachtengordel gelegen. Hoewel men in de dagelijkse omgang betrekkelijk weinig van de verzuiling merkte, kwam deze wel sterk tot uiting in het onderwijs. Dit bestond uit drie verschillende richtingen: het Openbaar onderwijs, het Christelijk Nationaal onderwijs en het RK onderwijs.

Hieronder wordt schematisch weergegeven welke scholen en kerken er in dat jaar te Culemborg gevestigd waren.

Kleuterscholen

De Openbare school (1)
aan het Janskerkhof.

1. Nuts Fröbelschool. Goilberdingerstraet (nu d'Oude School), dependance in de Triostraat. Hoofd: mejuffrouw J. Bink.

2. Christelijke Fröbelschool Prinses Margriet. Ridderstraat 32 (nu peuterspeelzaal). Hoofd: mejuffrouw D.C.J. de Hoog.
3. R.K. kleuterschool. Ridderstraat 26. Hoofd: zuster Petra van de congregatie J.M.J.

Lagere scholen

1. Openbare school I. Janskerkhof, vanaf 1960 Postmaschool, vanaf 1980 Leilinden. Hoofd: de heer W.D. Postma.
Openbare school II. Achter de Pijssessestraat (nu Albert Heijn). In 1955 verhuisd naar de wijk Achter de Poort. Nieuwe naam: Witteveenschool, daarna Regenboog. Hoofd: de heer P. van Straalen.
2. Christelijk Nationaal Onderwijs: Scheffelschool. Ridderstraat 10. Hoofd: de heer E. van Scherpenzeel.
School in het Veld. Aan de Bradaal. Hoofd: niet bekend.
3. RK meisjesschool Sint Jozef. Ridderstraat 19 (nu moskee). Hoofd: zuster Josepha van de congregatie J.M.J.
RK jongensschool Willibrordus. Sint Janskerkstraat.
Hoofd: de heer J.J.M. Bijen.

Voortgezet onderwijs

1. Openbare ULO-school. Sint Janskerkhof (zelfde gebouw als de lagere school). Hoofd: de heer A. Sieders.
2. Christelijke ULO-school Julianaschool (geopend in 1950). Wilhelminadreef. Hoofd: de heer W. de Klerk.
3. RK meisjesspensionaat Mariakroon met hiertoe verbonden een ULO-school en huishoudschool. Ridderstraat 12. Hoofd: zuster van de congregatie J.M.J.
4. Technische school (stichting met openbaar karakter). In 1950 zijn de leslokalen nog verspreid door de stad. In 1950 wordt wel gestart met een schoolgebouw aan de Lalainglaan/Vliegerweg. In 1951 wordt de school in gebruik genomen. Directeur: de heer J. van Buytenen.
5. Huishoud- en Industrieschool (openbaar). Goilberdingerstraat (gebouw voormalig ziekenhuis). Directrice: mejuffrouw W.S. Kap.
6. Christelijk jongensinternaat (geopend 16 mei 1950). Slotstraat 13. Christelijke HBS volgt in 1952. Directeur: dr. P.J. Hoogteijling.

Een klas van de Openbare school aan het Janskerkhof; op de voorgrond juffrouw Werner.

Kerken

1. Grote of Sint Barbarakerk (NH). Grote Kerkstraat 4.
2. RK Sint Barbarakerk. Markt 50.
3. Oud-Katholieke Kerk van de H.H. Barbara en Antonius. Varkensmarkt 18.
4. Gereformeerde Kerk. Ridderstraat 8, gelegen achter de pastorie naast de Scheffelschool.
5. Christelijk Gereformeerde Kerk. Ridderstraat 15.
6. Evangelisch-Lutherse Kerk. Achterstraat 2.
7. Nederlands Gereformeerde Kerk. Deze nam in 1950 de voormalige Synagoge aan de Jodenkerkstraat in gebruik.
8. Nederlands Hervormde Evangelisatie op Gereformeerde Grondslag. Kerken in de Christelijke Fröbelschool, Ridderstraat 32.

Al deze scholen, kerken en kloosters lagen vlak bij elkaar. Eén straat springt er echter uit: de Ridderstraat. Men kan rustig stellen dat er in Nederland in 1950 geen straat was te vinden waar zoveel onderwijs en religie bijeen was gebracht!

De Ridderstraat

De Ridderstraat rond 1950. Geheel links de ingang van de R.K. kleuterschool; rechts de N.H. Barbarakerk.

Huisnummers:

- 8 Gereformeerde pastorie. Achter de pastorie de Gereformeerde Kerk.
- 10 Scheffelschool. Christelijk Nationaal onderwijs.
- 12 Mariakroon. Klooster van de congregatie zusters J.M.J. Tevens meisjespensionaat/ULO-school/huishoudschool.
- 26 RK kleuterschool.
- 32 Christelijke kleuterschool Prinses Margriet. Kerkruimte voor Nederlands Hervormde Gemeente op Gereformeerde Grondslag.
- 40 RK pastorie.
- 42 Kapel van het voormalig seminarie. Klooster van de paters Augustijnen, waarin tevens het Nederlands Schriftelijk Studiecentrum was gevestigd.
- 15 Christelijk Gereformeerde kerk.
- 17 Kosterwoning Christelijk Gereformeerde Kerk.
- 19 RK meisjesschool Sint Jozef.

Tenslotte was er nog de tussen de Grote en Kleine Kerkstraat gelegen NH Sint Barbarakerk, waar de Vrijzinnig Hervormden en de Rechtzinnig Hervormden kerken, ieder met een eigen dominee en een eigen zondagschool.

YVONNE JAKOBS

Het 'culturele' verenigingsleven

Wij schrijven het jaar 1950.

Na vijfjaren oorlog en nog eens vijf jaar om op verhaal te komen, ontstond er in de tweede helft van dit decennium een algemene behoefte aan activiteiten op cultureel terrein, wat vooral duidelijk merkbaar werd na 1947. Hierbij valt in het bijzonder het feit op dat in die jaren de plaatselijke verenigingen op velerlei gebied tot intensieve samenwerking bereid waren. Hiervan kon een zoveel omvattend gebeuren als het opstarten en opvoeren van een openluchtspel prachtig profiteren. Een sprekend voorbeeld daarvan is de opvoering van 'Katreintje' in het openluchttheater in de Culemborgse Plantage van Zocher.

De meeste verenigingen, in het bijzonder de zangkoren, bezaten toen een eigen toneelafdeling. Dat deze verenigingen van verschillende pluimage, zowel godsdienstig als maatschappelijk, tot intense samenwerking bereid waren, mag opmerkelijk genoemd worden, wanneer men bedenkt dat van oecumene toentertijd nog lang geen sprake was.

Zo hadden de volgende personen zitting in het vakantiecomité, dat mede de initiatiefnemer en organisator van de openluchtspelen was: Cees Dresselhuijs, voorzitter (liberaal SDAP-er); A. Gutte, penningmeester; Theo van Dijk, secretaris (die duidelijk thuishoorde in de 'Werkman'); Jo Jägers (wethouder voor de KVP); L. van der Straten; ds. H. Kreb en de Augustijner pater Theo van Westing. Oecumenischer kan het niet. Mede uit deze historische feitelijkheid is het succes van de openluchtspelen in en rondom 1950 te verklaren.

Ik wil nu enkele openluchtspelen in uw herinnering oproepen of u er voor het eerst mee kennis laten maken. Daarbij ga ik summier in op de inhoud van het stuk en noem ik de namen van de spelers en medewerkers, voor zover ik die heb kunnen achterhalen. Vermoedelijk werd slechts één spel per jaar opgevoerd. Ik zal mij zoveel mogelijk bewegen rond het jaar 1950.

Als één van de eerste stukken herinner ik mij het spektakelstuk 'Jefita de Tsardasprinses', waarin Miep de Leeuw 'Jefita' en Barend Kerkhof 'De Zigeunerkoning'

VACANTIE-COMITE
CULEMBORG

DE WERELD TENTOONSTELLING
DE WERELDSTELLING
 OPBEVORDERD DOOR
 DE CULEMBORGER
 CULTUUR
 VERENIGINGEN

Vrijdag 12, Zaterdag 13,
 Zondag 14 en Maandag 15 Augustus
 Iederen avond 7 uur in het Natuurtheater te
CULEMBORG

Sprookjesachtige verlichting, muziek, zang, dans, toneel.
 Datzonder bezochten reeds de voorstellingen in het theater: Opgelopen publiek, uitbundige recensies

Prijzen der plaatsen f1.10

Voorverkoop bij: O.K. Bierschoot, Tel. 620
 F. v. HEUSDEN, Oude Vischmarkt.

Parkterrein bij het theater.
 Busverbinding van het station met het theater.
 Na afloop tramen in alle richtingen.

speelden, hetgeen gepaard ging met veel gekletter van ruitervaarde zigeuners. Samen met pater Th. van Westing zouden deze twee een cruciale rol spelen in het toneelgebeuren in Culemborg in de volgende twee decennia. Barend Kerkhof nam na 42 jaar regisseurschap in 1977 afscheid en werd het eerste erelid van de theatergroep 'De Cule'.

Hierna volgde 'Katreintje', opgevoerd 16, 17 en 18 augustus 1948. Een toneelstuk dat zich afspeelt op het einde van de zogenaamde Franse Tijd, waar het standenverschil als een rode draad doorheen loopt met een knipoog naar 1950. De gegoede burgerij, die heult met de bezetter en de gewone man die in het ondergrondse verzet zit. Een menselijk, persoonlijk drama speelt in dit spel in de persoon van Katreintje, die als verzetsheldin en volkswrouw verliefd is geworden op een Franse soldaat, van wie zij op het einde van het stuk bedroefd afscheid moet nemen.

De Culemborgers met naam en toenaam die hierin een rol speelden, waren: Miep de Leeuw, Herman Jägers (de Mop), Barend Kerkhof, Clascien Koopmans, Ad van Zanten (Zuurbiertje), Jo van Unen, Johan Salarie, Rika Coenmans, Tinus van Vuren, Kees Hulskes, Jo van Uden (nijdige hondje), Bets van Leeuwen, Janny Hoogsteder, Jan van den Donk, Beppie Scheffel, Emmy Rinkes, Hans Verhallen, Ro Zijderveld, Nol van Gasteren, Cor Kruft, Rienus Vermeulen, Corrie Elzinga, Annie Werkhoven, Pikker, Joop Wisch en Ro Balvers. Verder werkten mee: de Zangvereniging Aurora, Muziekvereniging Concordia, de plaatselijke ruitervereniging, de Verkennersgroep St. Stanislaus met Thias van Zuilekom en de Toneelvereniging van de SDAP 'Door en voor het volk'.

Op 12, 13, 14 en 15 augustus 1949 volgde de opvoering van 'De Wereldtentoonstelling', wederom geschreven en geregisseerd door Th. van Westing. Dit stuk handelt over het technisch kunnen van de mens, die echter een hautaine zelfverzekerdheid en hoogmoedige houding tot gevolg hebben. Het toneelstuk bestaat uit twee

Een toneeluitvoering rond 1950. In het midden pater Van Westing, vijfde van rechts Miep de Leeuw.

delen. In het eerste gedeelte wordt de wereldtentoonstelling opgebouwd, wat staat voor de expositie van menselijke hoogmoed. Maar als in het tweede gedeelte de Wereldtentoonstelling in al haar pracht en praal te pronken staat, toont het spel op het toneel wat er met de mens gebeurt die geen andere wet kent dan die van zichzelf. Zijn wereld stort ineen.

Hierin speelden mee: Hetty van Esseveld-Roukens, Miep de Leeuw, Jo Pels-Zagers, Barend Kerkhof, Riek van Sterkenburg, Clasiën Koopmans, Marcel Versteeg, Wim van Gaasbeek, Gerard van Vliet, Herman Jägers, Henk Helmond, Ghiel van Beurden, Kees Hulskes, Johan van 't Loo, Bep van Sterkenburg, Harry van Uden, Jo van Doorn-van Kessel. Verdere medewerkers waren: Ghiel de Leeuw (zang en dans), Joke van Dijk (choreografie), C. van Os (decor), Th. van Westing (regie en toneel), Barend Kerkhof en Piet Nieuwenhuizen (decorbouw), H. Kaitz (licht), G.B. Brenkman (geluidstechniek), J. van Dillen van 'Pieter Aafjes' en A. Wisman van 'Concordia' (harmonie), Serné (kostuums) en Benda (grime).

In 1950 volgt het stuk 'Trek er op uit'. Nadat de Culemborgse Courant van 23 juni bekend had gemaakt dat de uitvoeringen op 28 en 29 juli in de Plantage zouden plaatsvinden en dat de toegangsprijs van f 1,00 zou worden verlaagd naar 75 cent, staat in de C.C. van 4 augustus de volgende recensie:

Modern spel in romantische sfeer. 1200 Bezoekers genoten van 'Trek er op uit'.

"Vrijdag- en zaterdagavond vond de opvoering plaats van het openluchtspel 'Trek er op uit', dat door spelers uit verschillende plaatselijke culturele verenigingen in het openluchttheater in de Plantage werd gespeeld. Dit moderne blijspel werd

geschreven door pater Th. van Westing, o.e.s.a., die tevens de supervisie in handen had. De auteur werd hierbij geassisteerd door de heer B. Kerkhof, regisseur van de arbeiders-toneelvereniging 'Door en Voor het Volk'. Bijzondere vermelding verdient het feit, dat de kleurige kostuums door de spelers en speelsters zelf werden gemaakt. Alles wat voor weergave van het geluid en de fantastische illuminatie noodzakelijk was, werd op feilloze wijze door de heren A. Brenkman en H. Kalz verzorgd De regisseur maakte dankbaar gebruik van de beide plaatselijke muziekverenigingen Concordia en Pieter Aafjes, welke zich op verdienstelijke wijze van hun taak kweten."

Hierna volgt de inhoud, die er op neerkomt dat een groep moderne artiesten neerstrijkt op de buitenplaats Sprokkelenburg en door hun aanwezigheid verwarving stichten in de plaatselijke gevestigde orde en (huwelijks)verhoudingen.

Als laatste wil ik nog melding maken van twee voordrachten die vele malen door Miep de Leeuw in Culemborg gebracht zijn. Deze hebben namelijk allemaal hun ontstaan te danken aan het toneelgebeuren in Culemborg in die jaren.

Ik citeer uit het aantekenboek van mevrouw J.A. Prins-Meijer, voorzitter van het Anjerfonds Gelderland: "Dinsdagavond werd in City het Winteravondsprookje van Shakespeare door Miep de Leeuw voorgedragen Hoe innig vertolkte de kunstenaar de scène van het herdersvolk en die waar de oude herderin het te vinding gelegde prinsesje ontdekte. Steeds spannender werd de aandacht en de diepe stilte van de aanwezigen deed vermoeden dat ieder het sprookje meebeleefde"

Zo heeft Miep de Leeuw op 10 april in hotel Merkens De Klok (het huidige snookerscentrum op de Varkensmarkt) ook 'Bat Sjeba' op de planken gebracht. Het gaat hier om de tragische, overspelige geschiedenis tussen Koning David en Bat Sjeba, de vrouw van diens veldheer Uri-ja, die door David de dood wordt ingejaagd. Het hoofdthema is: hoe David ertoe gekomen is om de boetepsalm 'Miserere' te dichten. Medewerking aan deze uitvoering verleenden twee bekende Culemborgers, mevrouw M. Brenkman (piano) en Wim de Vries (viool). In dit stuk werd de schitterende begintekst uit het bijbelse Hooglied, waar de bruid haar geliefde beschrijft, door mijn zus voorgedragen, waarmee ik ook omwille van de schoonheid van deze poëzie zou willen eindigen:

*Drenk mij met de kussen van uw mond
Want uw liefde is zoeter dan wijn
Heerlijk is de geur van uw balsem
Uw naam is het kostbaarst aroom
Daarom hebben de meisjes u lief.*

HUUB DE LEEUW

De activiteiten van het Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden

In 1950 telde ons Genootschap 132 leden. De kas sloot op 1 januari 1951 af met een batig saldo van f 560,26. Het bestuur bestond toen uit maar liefst elf leden: mr. P. Beltjes (voorzitter), mr. J. Wiggelinkhuizen (vice-voorzitter), de heer O. de Beus (penningmeester), de heer Th. Ausems (secretaris) en verder A. van Hazendonk, mr. J. de Jong, de heer W. Prins, mevrouw N. Bonnhof-de Geer, de heer P. Hoekstra, prof. B.A. van Kleef en de heer P. de Boer.

Uit het jaarverslag over 1950

In de verdeling van de bestuursfuncties kwam geen wijziging.

We belegden dit jaar excursies naar:

Vianen in januari '50 welke helaas te weinig deelname trok en niet doorging.

Haastrecht en Schoonhoven met een flinke deelname in juni '50.

IJsselstein, Montfoort en Oudewater, eveneens met een flinke deelname in september.

Vier voordrachten werden gegeven, n.l.:

In februari '50 door de heren Gebr. Fritsen over: Luidklokken en klokkenspelen, toegelicht met film en grammofoon.

In maart '50 door mevrouw Anne Mulder over: Ridders, kastelen en luchtkastelen.

In mei '50 door mr. P.J.W. Beltjes onder de titel: 'Een plaatje met een praatje'.

In december '50 door mr. P.J.W. Beltjes over: 'Culemborgers in Oost en West in vroegere tijden'.

Deze lezingen trokken een talrijke opkomst van leden en werden vol aandacht gevolgd.

Een deputatie uit het bestuur woonde de inzegening bij van de nieuwe Gereformeerde kerk (in de voormalige Joodse synagoge).

Programma excursie

Zaterdag 23 September 1950.
Vertrek half twee vanaf het Stadhuis.

Lisselestein: 16e eeuwse stadhuys, wandeling naar slottoeren en gothische kerk met renaissance toeren (waarvan de bekroning modern), bezichtiging jraalgraf Aleid van Culemborg in de kerk.

Monfoort: Wandeling langs slot en gothische kerk, bezoek o.m. commanderie van St. Jan.

Oudewater: Wandeling door de stad: oude trapgevoels en gothische kerk; bezoek aan stadhuys en Heksenwaag.

Kosten, incl. toegangsprijzen, bedragen / 2,75 per persoon.
Deelnemers gelieven zich op te geven uiterlijk Woensdag 20 September a.s. ten Stadhuis.

De leden van het Oudheidkundig Genootschap „Voet van Oudheidken" alhier worden uitgenodigd, aanwezig te zijn bij de eerste bijeenkomst in dit seizoen, in de ochttenaal van hotel Meekens, op Dinsdag 12 December 1950 te 8 uur nam.

De heer Mr. P. J. W. Beldjes zal een raaiserie houden, over „Culemborgers in Oost en West in vroeger tijden".

Verwacht wordt dat dit ongewijfeld interessante onderwerp ee toe zal bijdragen, dat het wintersseizoen massaal wordt ingezet.

„Voet" begint graag op tijd. Wilt U daar a. v. p. rekening mede houden?

De Secretaris,

Th. A. AUSEMS

November 1950

Excursie naar Vianen

op ZATERDAGMIDDAG 7 JANUARI 1950
naar de, voor Culemborgers, zeer interessante

TENTOONSTELLING

van prenten, boeken en curiosa, betrekking hebbende op Vianen en de omliggende Steden en Dorpen, afkomstig uit diverse collecties.

Deelnemers gelieven zich, in verband met de plaatsruimte in de autobus, vóór Donderdag a.s., des nam. 6 uur op te geven bij de firma A. T. Verschoor & Zoon, Tuilnstraat, alhier (telef. 315).

De autobus vertrekt des middags 2.30 uur van de Markt, voor het Stadhuis. Terug in Culemborg circa 10.15 uur.
Kosten van deelname / 1,—.

N.B. Deze tentoonstelling, in h seerd door de aldaar opperlich Vereniging „Het Land van Breck" elke dag geopend van 14—17 ee

De leden van het Genootschap wurden uitgenodigd, deel te nemen aan een

Excursie

op Zaterdag 17 Juni 1950 naar **Hanstrecht en Schoonhoven,**

waarbij een bezoek zal worden gebracht aan het museum **Bisdom van Vliet** te Hanstrecht be nevens aan de **Grote Kerk** en het **Stadhuis** van Schoonhoven, alles onder deskundige leiding.

De reis gaat per auto-car, waarbij de totale kosten per deelnemer bedragen / 2,75 (incl. toegangsprijzen).

Het bestuur verwacht gaarne een zo groot mogelijke deelname. Bericht hiervan a.v.p. uiterlijk Woensdag 14 Juni a.s. bij de de secretaris ten Stadhuis.

Men gelieve bij deze opgave tevens de kosten te betalen.

Dit wordt een zeer interessante reis door het mooiste poldergebied van Nederland, het domein van wijlen Herman de Man.

De Klokkencommissie tot herstel en aanvulling van de beiaard in de Sint Barbara-toren bracht reeds het respectabele bedrag van f 11596,93 voor dit doel bijeen. Naast hen danken we hartelijk de dames collectrices, de loterijcommissie en de lotenverkopers voor het grote aandeel dat zij in deze geldinzameling hadden. Jammer dat de groots opgezette loterij, ondanks actieve verkopers en nog actievere leden van de loterijcommissie, niet dat voordeel bracht dat we er van verwacht hadden. Ondanks tegenslagen en prijsstijging zal Voet echter niet bij de pakken gaan neerzitten. Andere bronnen voor de nodige financiën zullen gezocht worden en onze mooie oude stad zal voor de aanstaande Jan van Riebeeck-feesten in 1952 een klokkenspel bezitten.

We staan nog steeds in contact met Zuid-Afrika. Voet mocht de gastheer wezen voor meerdere Zuid-Afrikanen, die onze stad kwamen bezoeken. In Zuid-Afrika publiceren de kranten foto's van onze stad en boeiende beschrijvingen van Culemborgs stedschoon.

Onze voorzitter is lid van de landelijke commissie tot viering van de Jan van Riebeeck-feesten in 1952. Hij levert een bijdrage in het gedenkboek dat Zuid-Afrika over Jan van Riebeeck zal doen verschijnen. Culemborg wordt in Nederland de stad voor de officiële herdenking.

Wij mochten de gemeente Culemborg en de Planologische Dienst Gelderland van advies dienen over de plannen voor het herplaatsen van de twee pompen op de Markt en voor de twee doorbraken naast de Binnenpoort.

We streven naar de restauratie van het Sint Elisabeth Gasthuis en naar het zelfstandig herstel van de oude stichting voor deze inrichting, die thans bij het M. Hulpbetoon is ingeschoven.

We traden, verschillende objecten betreffend, in aangenaam contact met het gemeentebestuur van Culemborg, met de Rijkscommissie voor de Monumentenzorg, met de Gelderse Monumentencommissie en met andere overheidsinstanties.

Voet mocht zijn Belgische HOK-vrienden deze zomer in onze stad ontvangen en rondleiden.

Moge het bescheiden aandeel, dat Voet in 1950 leverde tot groei en bloei van onze stad, zijn vruchten afwerpen.

DE SECRETARIS TH. AUSEMS

Het verenigingsleven groeide en bloeide in Culemborg rond 1950. Veel Culemborgers waren lid van een sportvereniging. Naast het sporten ontplooiden men echter nog vele nevenactiviteiten zoals het opvoeren van toneelstukken en revues. Er werd dan ook veelvuldig gebruik gemaakt van het Luxortheater.

Voetbal en gymnastiek waren het meest in trek, maar er werden veel meer sporten beoefend. Er waren twee voetbalverenigingen (VV Vriendenschaar en VV Fortitudo), drie gymnastiekverenigingen (Kracht & Vriendschap, Kunst & Kracht en Olympia), twee tennisverenigingen (TV De Doelen en Varietas Delectat), zwemvereniging De Frissche Morgen, de Reddingsbrigade, wandelsportvereniging De Tippelaar, worstelvereniging SDV, ruitervereniging De Lekzoomruiters, de Culemborgse Kegelclub en de Culemborgse Jagersvereniging. Het is niet mogelijk om over al deze sportverenigingen iets te schrijven. Enige zullen we eruit lichten.

Worstelvereniging SDV

SDV was in 1950 in Nederland en ook daar buiten een zeer bekende en succesvolle vereniging. Verschillende leden namen deel aan wedstrijden in binnen- en buitenland en zelfs aan de Olympische Spelen.

De voorzitter in 1950 was Aart Toonen. Toonen was tevens een veel gevraagde scheidsrechter bij wedstrijden op landelijk niveau. Ook voor kampioenschappen in het buitenland werd hij gevraagd. Bij de Olympische Spelen in Londen in 1948 was hij aanwezig en floot hij bij de finales voor goud en zilver.

Zeer succesvol waren de SDV-worstelaars Antoon van Wijngaarden, Henny Richter, Jan Richter en Antoon van Zuilekom. Antoon van Wijngaarden was verschillende keren Nederlands kampioen geweest. Hij nam ook deel aan de Olympische Spelen in Londen in 1948.

VOORNAAMSTE RESULTATEN

behaald door

A. F. van Wijngaarden

in

GRIEKS ROMEINS WORSTELLEN

De meest succesvolle worstelaar van de
K.N.K.S.B.

Toegetreden tot de K.N.K.S.B. Mei 1930

Deelnemer officiële Landenwedstrijden

Nederland	—	Frankrijk
Nederland	—	Denemarken
Luxemburg	—	Nederland
België	—	Nederland

Deelnemer Olympiade Helsinki

Kampioen van Nederland 1937 - 1938 - 1947
1949 - 1950

7 x 2e kampioen van Nederland 1939 - 1940 - 1942

1943 - 1944 - 1946
1948

2 x 3e " " "

Kampioen van: OostNed.,
Zuid en Noord I

Kampioen van: A'dam, Dv

Winnaar van de belcende
Amsterdam

In 1938 door de F
tot Moes

Jaar 1951—1952 over na

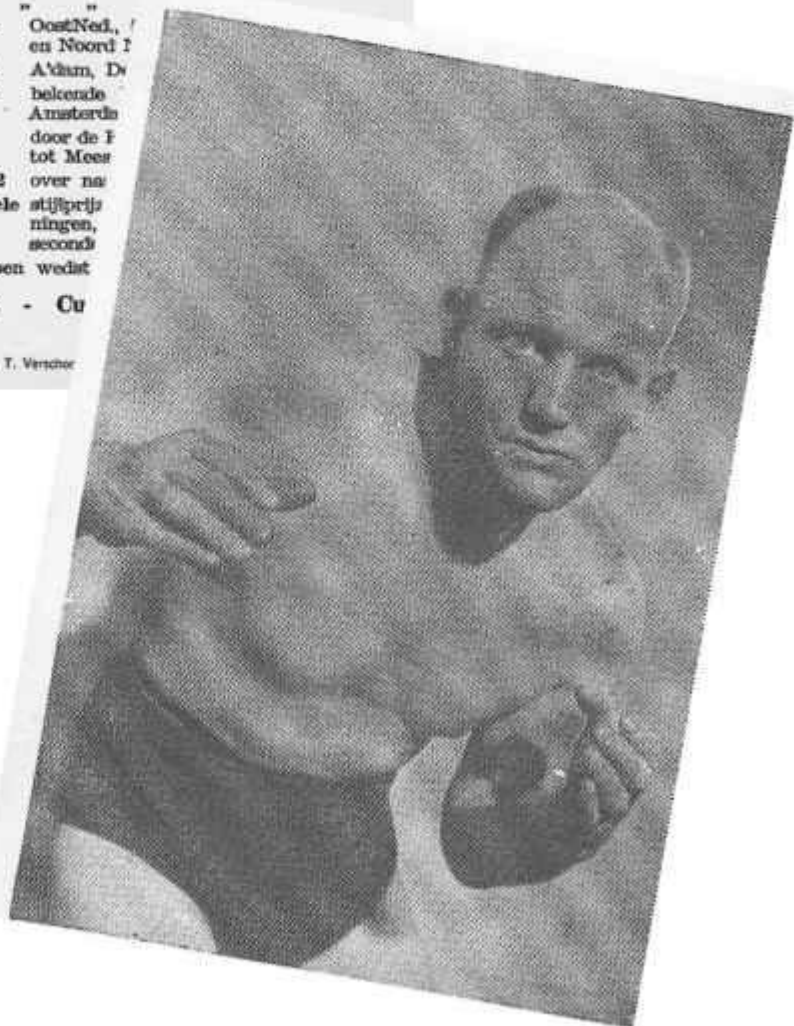
Winnaar van vele
stijfprijs
ringen,
second

Behaalde in open wedst

Havendijk 22 - Cu

Druck A. T. Verschoor

Anton van Wijngaarden,
de meest succesvolle
worstelaar van de
K.N.K.S.B.

Gymnastiekvereniging Kunst & Kracht

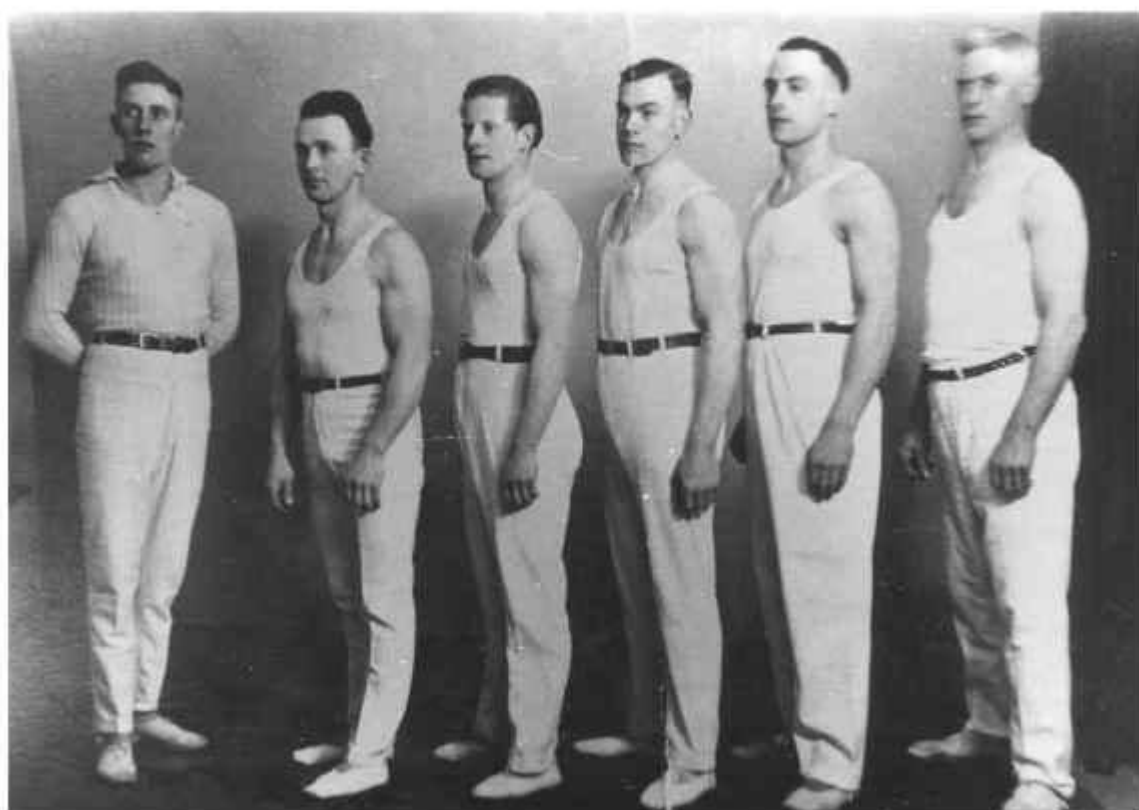
Kunst & Kracht werd in 1917 opgericht door Gijs Veld.

Over de activiteiten van Kunst & Kracht in 1950 interviewden wij de heer Henk van Haren. Van Haren, geboren in 1909, werd reeds op 1 januari 1921 lid van Kunst & Kracht, zodat hij op 1 januari 2001 80 jaar lid zal zijn!

Er werd niet alleen gymnastiek gegeven, maar er was ook een atletiekafdeling en er werd zwemles gegeven. Er was veel inzet van het bestuur en de seniorleden om de jeugd te trainen en te begeleiden bij wedstrijden. Men leidde zijn eigen leiders op.

Wedstrijden buiten de stad waren grote gebeurtenissen en een sociaal bindmiddel. Henk van Haren vertelt hier vol enthousiasme over. 's Morgens vertrokken de deelnemers, begeleiders en medeclubleden naar de plaats waar de wedstrijden werden gehouden. Vóór de wedstrijden werd er eerst een optocht gehouden, waarbij de deelnemers het vaandel van hun vereniging meedroegen. Na de wedstrijden was er voor de volwassenen nog een gezellig samenzijn en kreeg de jeugd een rondleiding door de desbetreffende stad. In 1950 werd er nog niet zo veel gereisd, zodat zo'n wedstrijd buiten Culemborg tevens een sociaal/cultureel

Een herenteam van
Kunst & Kracht, v.l.n.r.
D. van Ham,
A. van Zuilenkom,
C. van Sejn,
F. de Bruin,
A. Pothuizen en
D. Dubbelam.

Gymnasten van Kunst & Kracht op het tennisveld van Vriendenschaar.

gebeuren was. Henk van Haren kijkt dan ook met veel voldoening terug op de tijd dat hij de jeugd mocht begeleiden en hij ziet deze zelfde mensen nu zelf terug als begeleiders van de jeugd. Hij denkt dat dit juist de kracht van Kunst & Kracht is.

Tennisvereniging De Doelen

Voor de tennisvereniging De Doelen was 1950 een belangrijk jaar. Vanaf 1935 tot 1950 had de vereniging, toen nog De Tippelaar geheten, gespeeld op een asfaltbaan op het gemeentelijk sportveld aan de Westersingel, waarop ook voetbalvereniging Vriendenschaar speelde. De accommodatie aan de Westersingel was erg primitief. Zo stond er een houten gebouwtje waar op een petroleumstel water werd gekookt om koffie en thee te zetten. Toch waren er volop activiteiten. Er werd competitie gespeeld en er was ook een bloeiende jeugdafdeling. De tennisbaan aan de Westersingel voldeed echter niet meer aan de eisen welke een tennisclub mocht stellen. Het bestuur en in het bijzonder zijn voorzitter, de heer A. Weysenfeld, drong dan ook bij het gemeentebestuur aan op de realisatie van een nieuwe accommodatie. Uiteindelijk besliste de gemeenteraad dat een gedeelte van de Stadsdoelen gebruikt mocht worden voor de aanleg van een nieuwe tennisbaan en clubgebouw. Deze historische plaats had men eerst een bestemming willen geven als parkeerplaats en speeltuin. Op zondag 23 juli werd het tennispark De Doelen

Tennispark De Doelen.

geopend. De opening werd verricht door waarnemend burgemeester A. Schouten door het serveren van de eerste bal. Ter gelegenheid van de opening van het nieuwe tennispark werd tevens de naam De Tippelaar veranderd in Tennisvereniging De Doelen.

Voetbal

Op voetbalgebied waren er in Culemborg anno 1950 twee kampen, ook wel legioenen genoemd, die van Fortitudo en van Vriendenschaar. Het hoogtepunt was als deze twee clubs tegen elkaar speelden in een vriendschappelijke wedstrijd, zoals 'Reporter' in de Culemborgse Courant in 1950 berichtte. Onderstaand een uittreksel uit de uitvoerige beschouwing met veel voor die tijd bekende namen.

Langs de lijn

Fortitudo kreeg vooral in het begin van de vriendschappelijk gespeelde wedstrijd tegen de mannen van de Westersingel gelegenheid om de score te openen. Hoe dat kwam? Wel, de achterhoede van Vriendenschaar 'rammelde' een beetje. Of men er niet zwaar aan beurde - het was toch maar vriendschappelijk - of dat men er nog

niet in was, is niet zeker te zeggen, maar de machine liep niet. Het pleit niet voor de kracht van de Fortianen, dat zij daar in het eerste halfuur geen gebruik van wisten te maken. Mooi voetbal was er praktisch niet te bewonderen in deze fantastische wedstrijd, echter de spanning bleef er nog al in omdat Forti de achterstand van 1-0, door een juweel van een doelpunt van Kilian, vrij spoedig wist in te lopen. Tot enkele minuten voor het einde, wisten zij die stand te houden en toen, in hun overmoed, drongen zij te ver op en dit werd hen noodlottig. Kilian, scherp opgesteld, kreeg de bal van de kleine Sleuwenhoek toegespeeld en met een prachtige boogbal, over de uitgelopen Van Zoelen heen, verdween de bal voor de tweede maal in het net. De debutanten in de voorhoede van Vriendenschaar zijn door het legioen met argusogen bekeken en het stond al spoedig vast dat Smits niet de aangewezen linksbuiten is. Waarschijnlijk kan die jongen een behoorlijk partijtje voetballen, maar hij is rechts en heeft een zeer merkbare voorkeur voor dat been ...

... want wie de wedstrijd bijwoonde, zal hebben opgemerkt, dat Sleuwenhoek, Pechie noemt het legioen hem, in de persoonlijke duels veelal het onderspit moest delven. Dat dit manneke het tot Vriendenschaar 1 zal brengen, bij grondige training en serieuze levenswijze, is zo goed als zeker, maar dan zal men wellicht nog een half jaartje geduld moeten hebben

... Over een ding was men het vrijwel eens, nl. dat er sportief gespeeld werd. Enkele botsingen kwamen voor, maar voetbal is ook geen werk voor jongedames. Kilian was de beste man van het veld, niet omdat hij 2 prachtige doelpunten scoorde, maar omdat hij van tijd tot tijd vaart in het spel wist te brengen, waarbij opgemerkt moet worden, dat hij ook de man was die dat er af en toe uithaalde, door de bal te lang in zijn bezit te houden. Werkhoven bij Forti speelde lang niet onverdienstelijk en zijn beweeglijkheid stelde Saltzherr nogal eens voor moeilijke problemen

... Een toeschouwer deed lang geen gek voorstel, toen hij zei: 'Ze moesten maar wat spelers ruilen, dan kunnen zij misschien twee goede elftallen op de been brengen.'

Brammetje dacht dat daar wel niet veel van zou komen.

REPORTER

YVONNE JAKOBS

Gebeurtenissen buiten Culemborg

Buiten Culemborg gebeurde er in 1950 héél veel meer dan hier vermeld kan worden. Een greep uit de vele gebeurtenissen die in dit jaar plaatsvonden:

Januari

Suriname heeft het koloniale tijdperk afgesloten. Op 20 januari is de Interim-regeling in werking getreden, welke bepaalt dat Suriname voortaan een zelfstandige plaats in het Koninkrijk inneemt.

Raymond Westerling, voormalig KNIL-kapitein, bezet met 600 volgelingen gedurende één dag de stad Bandoeng. Generaal-majoor Engels, commandant van de 7 December-divisie, weet Westerling en zijn mannen te bewegen de stad te verlaten.

President Truman geeft de commissie voor atoomenergie opdracht verder te werken aan de ontwikkeling van alle soorten atoomwapens en ook de productie van de waterstofbom ter hand te nemen.

Februari

Keizer Hirohito van Japan dient volgens de opvatting van de Sovjet Unie, tezamen met ettelijke andere voormalige oorlogsleiders, door een internationaal gerechtshof wegens oorlogsmisdaden veroordeeld te worden.

De Sovjet Unie en de Volksrepubliek China sluiten te Moskou een verdrag van vriendschap, bondgenootschap en wederzijdse bijstand voor de duur van 30 jaren.

President Soekarno opent te Djakarta de eerste zitting van het parlement van de Republiek Indonesia Serikat (RIS).

Maart

Klaus Fuchs, de Britse atoomgeleerde, wordt wegens uitlevering van Amerikaanse en Engelse atoomgeheimen aan de Sovjet Unie door een Brits gerechtshof veroordeeld tot 14 jaar gevangenisstraf.

Het Indonesische parlement neemt een motie aan waarin de wens te kennen wordt gegeven Irian (Nederlands Nieuw Guinea) binnen een jaar met Indonesië te verenigen.

Een De Havilland Comet, 's werelds eerste passagiersvliegtuig met straalaandrijving, vliegt van Londen naar Kopenhagen in één uur en 34 minuten (normale vliegtijd: 3,5 uur).

April

In Monaco wordt de troonsbestijging van prins Rainier III op feestelijke wijze door de bevolking gevierd.

Koning Abdoellah van Jordanië annexeert met parlementaire goedkeuring het door de Jordaanse troepen bezette deel van Palestina (het oude stadsdeel van Jeruzalem inbegrepen).

Op Ambon is de onafhankelijke republiek Zuid-Molukken uitgeroepen.

Mei

Phomiphon Aboendet wordt met groot ceremonieel te Bangkok als Rama IX tot koning van Thailand gekroond. Een week eerder is hij gehuwd met prinses Sirikit.

Op Moederdag is koningin Juliana in Connecticut (vs) in samenwerking met de Verenigde Naties uitgeroepen tot 'Moeder van het jaar'.

President Soekarno herhaalt in een radiorede zijn eis dat Nederlands Nieuw-Guinea bij de Indonesische republiek moet worden ingelijfd.

Juni

West-Duitland mag weer een aantal chemische producten en electro-technische toestellen, waarvan de productie verboden was, fabriceren, aldus een besluit van de geallieerde Hoge Commissie.

Tjililitan, de laatste Nederlandse luchtmachtbasis in Indonesië, wordt aan de RIS overgedragen.

Oorlog in Korea. De troepen van de Volksrepubliek Noord-Korea trekken op 25 juni de 38ste breedtegraad over en vallen de Zuidkoreaanse republiek van Syngman Rhee binnen. President Truman geeft generaal MacArthur opdracht alle beschikbare wapenhulp naar Zuid-Korea te sturen. De Veiligheidsraad wordt in spoedzitting bijeen geroepen. Op 27 juni geeft president Truman als opperbevelhebber van de Amerikaanse strijdkrachten, marine en luchtmacht opdracht de Zuid-Koreaanse troepen dekking en steun te verlenen. Op 28 juni wordt Seoul door de Noordkoreanen ingenomen.

Juli

Generaal MacArthur wordt op verzoek van de Veiligheidsraad door president Truman aangewezen als opperbevelhebber van de strijdkrachten der Verenigde Naties in Korea.

Het KNIL (Koninklijk Nederlands-Indisch Leger) wordt ontbonden. Koningin Juliana geeft naar aanleiding hiervan een dagorder uit.

Koning Leopold III van België keert na een afwezigheid van zes jaar in zijn land terug. In Brussel wordt een grote socialistische betoging gehouden. Het Algemeen Belgisch Vakverbond keert zich in een resolutie tegen de koning. Bloedige botsingen tussen Leopoldisten en tegenstanders bij het koninklijk paleis van Laken. Op 31 juli besluit koning Leopold zijn bevoegdheden tijdelijk aan zijn oudste zoon Boudewijn over te dragen.

Augustus

Vietnam zal voor de strijd tegen de communistische guerrilla militaire en ook economische steun van Amerika ontvangen, aldus president Truman in een speciale uitzending van 'The Voice of America'.

Kroonprins Boudewijn legt op 11 augustus in de verenigde zitting van het Belgische parlement de eed van trouw af. Koning Leopold III houdt voor de radio een afscheidsrede tot het Belgische volk. Julien Lahaut, voorzitter van de Belgische Communistische Partij, die tijdens de eedsaflegging van de nieuwe koning 'Leve de republiek' riep, wordt een week later door onbekenden vermoord.

Kreta is in rep en roer tengevolge van een ouderwetse schaking, die op dit Griekse eiland familieveten doet opvlammen. De regering ziet zich genoodzaakt de staat van beleg af te kondigen.

September

In Frankrijk hebben op grote schaal arrestaties van buitenlandse communisten plaats. 288 Communisten worden het land uitgezet. De Belgische regering heeft besloten alle communistische ambtenaren te ontslaan.

Aan dr. Ralph Bunche wordt de Nobelprijs voor de vrede toegekend. Aan hem was het te danken dat in 1950 een gewapend conflict tussen Israël en de Arabische Liga voorkomen werd.

Seoul is na een verbitterde strijd op 26 september weer in handen van de troepen der Verenigde Naties. De stad wordt op 29 september door generaal MacArthur namens de Verenigde Naties overgedragen aan de president van Zuid-Korea Syngman Rhee, die er voortaan weer met zijn regering zetelen zal.

Oktober

Indonesische strijdkrachten hebben de aangekondigde aanval op het eiland Ambon geopend. Premier Drees doet een beroep op zijn Indonesische ambtsgeenoot Mohammed Natsir de kwestie Ambon vreedzaam te regelen. Soekarno, president van de voormalige RIS, wordt beëdigd als president van de nieuw uitgeroepen eenheidsstaat Republiek Indonesia.

De interimregeling die voor de Nederlandse Antillen het einde van het koloniale tijdperk zal betekenen, is gedeeltelijk in werking getreden.

Lhasa, de hoofdstad van Tibet, wordt bedreigd door oprukkende Chinese communistische troepen.

November

De strijd op Ambon is geëindigd. De hoofdstad van het eiland is in handen van strijdkrachten van de Republiek Indonesia. Het Bureau Zuid-Molukken in Den Haag deelt mee dat de onafhankelijkheidsstrijd van de republiek Zuid-Molukken vanuit Ceram zal worden voortgezet.

De Egyptische koning Farouk spreekt de troonrede uit waarin onmiddellijke en volledige evacuatie van alle Britse troepen uit Egypte wordt geëist. De Engelse minister van Buitenlandse Zaken Bevin verklaart dat de Britse troepen in Egypte zullen blijven totdat het Anglo-Egyptische verdrag van 1936 met wederzijdse instemming is opgezegd.

Chinese troepen drijven de strijdkrachten der Verenigde Naties, die in Korea een opmars naar de grens met Mantsjoerije hebben ingezet, met hevige tegenaanvallen terug. De Verenigde Naties zijn niet van plan hun missie in Korea op te geven, aldus verklaart president Truman. De Amerikaanse verliezen in Korea bedragen 5307 gesneuvelden, 21.114 gewonden en 4.607 vermisten.

December

De Verenigde Naties verzoeken Zuid-Afrika de wet op de regionale apartheid op te schorten.

De Marshall-hulp aan Engeland zal met ingang van 1 januari 1951 worden stopgezet, aldus de Britse minister van Financiën Gaitskell. In Zweden is de economische toestand zodanig verbeterd dat het land voortaan geen Marshall-hulp meer nodig zal hebben.

Turkije en Bulgarije hebben de tussen beide landen gerezen moeilijkheden inzake de terugkeer van de in Bulgarije woonachtige Turken opgelost en de grenzen wederzijds weer opengesteld.

In het Nederland van 1950 gebeuren niet zo veel opzienbarende dingen. Het land wordt nog gekenmerkt door de verzuiling en de schaarste aan woningen en andere goederen. De KRO en de VARA vieren hun 25-jarig bestaan. Op 25 april wordt door koningin Juliana een gedenkplaat onthuld in Venlo wegens de honderdduizendste naoorlogse woning. Er wordt een algemene loonsverhoging van 5% doorgevoerd als gevolg van de stijging van de kosten van levensonderhoud. Op 1 mei wordt de kolendistributie opgeheven. Op 15 augustus worden de zinken en oude zilveren kwartjes en de vierkante zinken en nikkelen stuivers uit de circulatie genomen. Er zal in het kader van de Marshallhulp vijf miljoen dollar worden besteed aan de

mechanisatie van de turfwinning en de industriële ontwikkeling in zuidoost-Drenthe. Tenslotte kan nog worden meegedeeld dat het Nederlandse voetbalelftal de interland tegen België in Antwerpen met 7-2 verliest. De Nederlandse doelpunten worden gescoord door Van der Tuyn en Van Melis.

Informatie grotendeels afkomstig uit: *Winkler Prins Boek van het jaar 1951*.

YVONNE JAKOBS
WALTER LUDERER

De foto's en prentbriefkaarten werden ter beschikking gesteld door:

Dhr. C. van Blokland
Mw. A. Derwig
Dhr. J. van Gasteren
Dhr. A. van Haaften
Dhr. G. de Heus
Dhr. B. Holtkamp
Mw. Y. Jakobs
Dhr. H. de Leeuw
Dhr. W. Luderer
Mw. van Wijngaarden
Museum Elisabeth Weeshuis
Regionaal Archief Rivierenland

IN DIT NUMMER

- De gemeente
- Het woningvraagstuk
- Katholiek Culemborg
- Protestantse kerken en protestants-christelijk onderwijs
- De Culemborgse scholen en kerken.
- Het 'culturele' verenigingsleven.
- De activiteiten van het Genootschap A.W.K. Voet van Oudheusden.
- Sport en recreatie
- Gebeurtenissen buiten Culemborg